

## **РЕЦЕНЗИЯ**

Върху дисертационен труд на **МАРТИНА ДИМИТРОВА ЯКОВА-Кехайова** на  
тема:

### **СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ СИСТЕМИ НА СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“**

за придобиване на научната степен „ДОКТОР“ в професионално направление  
3.8. ИКОНОМИКА Докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и  
застраховка“

РЕЦЕНЗЕНТ: Проф. д. и. н. Велчо Георгиев Стоянов –  
катедра „Финанси“ на УНСС

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: Проф. Д-р Ганчо Т. Ганчев

Представеният за рецензиране дисертационен труд на докторантката **Мартина Димитрова Якова-Кехайова** на тема „Сравнителен анализ на данъчните системи на страните от ЕС“ ми направи добро впечатление, обаче акцентът е поставен на солидна теоретико-математическа основа, с която до известна степен се прекалява.

Дисертационният труд е обособен в четири глави, а именно:

Глава Първа : Аналитична ретроспекция на преките и косвени данъци и формирането на данъчните системи като фактори за преразпределение.

Тя е солидно-теоретико-приложна.

Глава Втора: Данъчна политика на страните –членки на Европейският съюз, която е аналитико-практическа.

Глава Трета: Избор на иконометрична методология, която е твърде обстойно математизирана и анализирана.

Глава Четвърта: Данъчна система на България – емпиричен анализ.

Разбира се, налице е и увод и заключения, както и активни математически приложения. Обаче преди увода е изложена декларация за оригиналност, която обхваща 77 главно математизирани приложения.

В началото на увода се пише, че „данъчните постъпления са основен макро-икономически фактор“, но като че ли е личен и семеен.

За обекти на изследване в увода се сочат: данъчната плаваемост при потребителската, хибридна и доходната система на облагане“, но за първи път срещам в литературата понятието „данъчна плаваемост“, което до известна степен ни изненадва. Обаче се използват и два като че ли солидни математически модели : МНМК /Метод на най-малките квадрати“ и ARDL /Авторегресивен разпределителен лаг модел/, което ми изглежда като израз на силното математизиране на дисертацията.

Изтъква се, че времевият обхват на изследването е за периода 1999 – 2015 година, т.е. период от 16 години и е направен сериозен анализ.

За основна цел са изтъкнати емпирични доказателства, чрез активното ползване на математически модели и средства, а накрая в увода се поставят и осем задачи, които са осъществени или изпълнени или дисертацията е невероятно математизирана.

Първата глава е най-голяма и дискусивно се характеризира данъчната система. Накрая на тази глава, която обхваща около половината на дисертационния труд, обобщено се казва: „Разделяйки данъците на преки и косвени са обособени положителните и отрицателните им страни, но върху имуществените данъци е обърнато внимание само на българската данъчна система.

При анализа на доходното облагане се изтъква, че то е „справедливо“, а косвените данъци се третират като „по-неправедливий4. В последното изречение на глава първа се казва: „Целта на оптималното е по възможност по-малка степен да се повлияе негативно на благосъстоянието на индивидите“ (стр. 98).

Едва ли би могло да се отрече, че косвеното данъчно облагане е по-несправедливо от доходното, което обикновено е прогресивно, но у нас е пропорционално, което е твърде рядко явление.

Във втора глава доста добре е изследвана и характеризирана данъчната система на ЕС и за пръв път срещаме така добре характеризирана данъчна система. Докторантката е представила пет солидни данъчни таблици за определяне и характеризирани данъчната система на държавите от ЕС. Те са обособени в две групи държави на базата на данъчни приходи и БВП на глава от населението.

Трета глава изследва и установява интересен избор на икономическата методология, но предимно на панелна концепция и математизирани уравнения. На още по-математическа основа се характеризират данъчните приходи и държавните разходи, включително и на глава от населението. Впрочем анализирането на държавните разходи не отговаря на заглавието на дисертацията, което обуславя изследването само на данъците и данъчните системи.

Като чели в тази глава се използват и елементи и моменти и моменти от невероятна дигитализация, включително и на парите, която мащабно и обобщаващо завладява света. Впрочем, изтъква се в тази глава, че „хибридната данъчна система на ЕСД дава най-високи резултати и показва, че данъчната структура е най-добрата в тези страни (стр. 153).

Последната Четвърта глава обосновава и характеризира данъчната система на нашата страна чрез емпиричен анализ, макар, че тя беше представена и в рамките на ЕС. Но все пак само за България данъчната система е представена в трите ѝ форми – не само преки и косвени, но и имуществени данъци. Смятаме, че е добре анализирана и оценена нашата данъчна система.

Накрая не само чрез методите МНМК и ARDL, които ги споменахме на първата страница, към които се прилага и трети модел FMOLS, които ни изглеждат свързани и с дигитализацията, която обхваща вече и парите или почти всичко в съвременния свят, назован и невероятна информационна технология, която може би да промени и данъчната система.

В заключение на дисертационната разработка се изтъкват 6 цели, но се посочват и т.нар. панелни данни за всяка от трите типа данъчни системи в дългосрочна и краткосрочна плаваемост, но притежават „най-добра плаваемост“, но притежават „най-добри автоматични стабилизатори“ (стр. 171).

Изтъква се и за наличието на оптималност на данъчните структури, включително и между приходите и разходите на държавите. При това данъчните системи се разграничават на :подходна, потребителска, хибридна, както и в ЕС, така и в България, за която също се твърди, че е налице т.нар. „данъчна плаваемост“.

Безспорно е, че в дисертационната работа на докторантката Якова-Кехайова са налице и приноси. Тя фактически е формулирала следните приноси, които малко сложничко са формулирани, а именно:

1. В дългосрочен период при страните с хибридни данъчни системи събираемостта е устойчива и бюджетните приходи са гарантирани, за което свидетелстват

резултатите о за дългосрочна данъчна плаваемост. В краткосрочен период данъчната плаваемост също е устойчива на растежа. Това означава, че структурата от данъци е ефективен икономически стабилизатор. При страните с потребителска данъчна система структурата от данъци също се приема за устойчива в дългосрочен период. За краткосрочен период коефициентът на данъчна плаваемост е под единица, което свидетелства за неефективен икономически стабилизатор. При страните с доходна данъчна система е възможно да има влошаване на приходната част на бюджета, тъй като коефициентът на данъчна плаваемост е близо до единица, но все пак е под тази стойност. За краткосрочен период доходната данъчна система регистрира коефициент под единица, което показва, че не е добър автоматичен стабилизатор. Установява се, че най-добра данъчна структура притежават страните с хибридна данъчна система. Това се потвърждава от коефициента на данъчна плаваемост спрямо икономическия растеж в дългосрочен и краткосрочен период.

2. От направения емпиричен анализ между държавните разходи, данъчните приходи и бюджетния дефицит се формира извод, че при страните с доходна данъчна система данъкът върху доходите, данъкът върху капитала и ДДС оказват положително влияние върху държавните разходи, което показва, че тези данъци са добре балансирани като ставки. За страните с потребителска данъчна система като добре структурирани са определени данъкът върху капитала, дивидентите, ДДС и Акциз. Относно хибридната – изследваните данъчни приходи, с изключение на приходите от имоти, имат положително влияние на държавните разходи. Това определя хибридната данъчна система като най-балансирана и с най-равномерно разпределени данъци. За трите вида данъчни системи бюджетният дефицит е в правопрпорционална връзка с разходите, което означава, че дефицитните разходи се използват за разширяване на държавните разходи.
3. За данъчната система на България се установява, че в дългосрочен и краткосрочен период данъчната плаваемост е устойчива на растежа. Това означава, че при така заложената структура от данъци в дългосрочен период събираемостта ще се повишава. В краткосрочен период данъците са ефективен икономически стабилизатор. От регресионното уравнение между държавните разходи, данъчните приходи и бюджетния дефицит е видно, че най-силна е

зависимостта между данъка върху доходите и държавните разходи. По-слабо е влиянието върху държавните разходи на приходите от мита и дивиденди, което позволява твърдението, че при наличие на предпоставки за ръст на приходите от данък върху доходите, то това би довело до повишаване на държавните разходи, което ще засили преразпределителната функция на държавата. Връзката между дефицита и държавните разходи показва, че бюджетния дефицит оказва положително влияние върху разходите.

Добро впечатление ми направи общата характеристика на данъците, данъчните облагания и данъчните системи, главно на Европа и България, а и в теоретико-практически аспект, ако може така да се каже, а оценката за дисертацията е напълно положителна, но се получават и две критични неща, а именно:

**Първо:** т.нар. **welfare state** (държава на благосъстоянието), в която е прилаган негативен или „Черен данък“, въведен и прилаган в Западна Европа от Плана Маршал и заменен след това чрез неолиберализма през 1980 година, който съществено промени данъчното облагане и данъчните системи.

Освен това Жак Атали в своя книга е написал през 2003 година, в която предвижда, че след определено по-дълго време ще се сътворят около (15-16 невероятно грамадни корпорации, които ще погълнат държавите, но да припомним, че някои от тях днес не си плащат данъците не въз основа на закон, а на базата на договори с правителствата.

Освен това е налице и тенденция да се намалява делът на данъците от 50% поне на 40 % от стойността на БВП.

Още при Адам Смит е било принцип, че само военните разходи ще се покриват с държавни заеми, но Р. Рейгън каза: „Щом ми трябва пари, ще ползвам и заеми!“. Те широко се разпространиха и дълговете на държавите невероятно се увеличиха и провокират поне инфлация за сега.

Освен това в своя книга, озаглавена „Изяж богаташа“, издадена у нас през 2006 година, авторът цитира Алфред Маршал – икономист и математик, който в края на 19 век е написал следното :

- А) Използвай математиката по-скоро като стенографска система, отколкото като средство за изследване;
- Б) Придържай се към нея, докато не си свършил работата;
- В) След това преведи всичко са човешки език;
- Г) После ги илюстрирай с примери, имащи отношение към реалния живот;

Д) Изгори листовите с математически отношения ( стр.144)

Това са ми критичните бележки, които не намаляват позитивното ми отношение към дисертационния труд, но смятам, че в бъдеще колежката ще се коригира още повече, но би следвало да има предвид НСР на САЩ, който предвижда населението в света в бъдеще да остане само „един милиард“.

Прегледах петте публикации на докторантката и отношението ми към тях е позитивно. Запознах се също и с нейния автореферат, отношението ми към тях е положително.

Независимо от изтъкнатите критични моменти, отношението ми към дисертационния труд на докторантката **МАРТИНА ДИМИТРОВА ЯКОВА-КЕХАЙОВА** е напълно със солидно позитивно отношение и убедено ще гласувам да присъждането на ОНС „Доктор“ в Професионално направление 3.8. Икономика, - „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“.

16.03.2020

София

РЕЦЕНЗЕНТ

Проф. д. и. н. Велчо Стоянов